

dr hab. Danuta Wolska, prof. UP,
Uniwersytet Pedagogiczny
im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie

Kraków, 2.09.2019 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Teresy Segiet

Sytuacja w rodzinach dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w świetle „modelu kołowego” Dawida Olsona

Narodzenie się dziecka z niepełnosprawnością intelektualną wymaga od rodziców zmierzenia się z wieloma wyzwaniem, nowymi sytuacjami, o których do tej pory nie mieli pojęcia. Oczywiście jest, że czekali na narodzenie dziecka zdrowego i jego niepełnosprawność jest dla nich bardzo trudna do zaakceptowania (Kościółek, Wolska 2018). Negatywne emocje towarzyszące rodzinie, która musi przyjąć niespodziewaną informację o niepełnosprawności kochanego dziecka zostały opisane w literaturze przez wiele osób: rodziców, terapeutów – praktyków, badaczy – teoretyków. Wyniki badań dotyczących funkcjonowania rodzin osób niepełnosprawnych dowodzą, że niepełnosprawność dziecka wprowadza wiele zaburzeń w systemie życia rodzinnego. Znajduje to odzwierciedlenie w postawach rodzicielskich, które często cechuje nadmierny lub niedostateczny dystans, tendencje do odtrącania lub nadopiekuńczości oraz ograniczenia aktywności i autonomii. Ponieważ rodzice mogą mieć problem z wytworzeniem sobie obrazu ograniczeń i możliwości dziecka, dlatego bardziej je kontrolują, ograniczają i wyręczają, ograniczając tym samym jego samodzielność i przygotowanie do pełnienia ról społecznych charakterystycznych dla kolejnych faz życia. Błeszyńska (2001) podaje, że najczęstsze błędy popełniane przez rodziców to nadmierna opiekuńczość, zaniżenie wymagań, izolowanie uczniów od środowiska rówieśniczego, mały nacisk na rozwój samodzielności i podmiotowości, zbytnia koncentracja na deficytach i zaburzeniach funkcjonowania.

Diagnoza o niepełnosprawności intelektualnej dziecka zaburza równowagę systemu rodzinnego, zakłóca stabilność życia rodziny i stawia ją przed koniecznością rozwiązania wielu wyzwań. Rodzina musi sprostać trudnym, nieplanowanym zmianom emocjonalnym, zawodowym i finansowym. Wali się cały świat rodziców. Teraz od nich, od najbliższych, od

profesjonalistów zależy czy na gruzach tego świata uda im się zbudować nową rzeczywistość – pełną miłości i akceptacji oraz zgody na niepełnosprawność. To może zająć wiele miesięcy, lat, czasem całe życie... Ale trzeba podjąć ten trud, by życie rodziny na nowo stało się wartościowe i piękne.

Te krótkie refleksje wstępne uprawniają mnie do stwierdzenia, że obrona w przedstawionej do recenzji rozprawie doktorskiej tematyka jest jednym z bardzo ważnych zagadnień studiów nad możliwościami wsparcia rodziny, w której na świat przychodzi dziecko z niepełnosprawnością intelektualną.

Rozprawa doktorska mgr Teresy Segiet *Sytuacja w rodzinach dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w świetle „modelu kołowego „ Dawida Olsona*, napisana pod opieką naukową prof. dr hab. Małgorzaty Sekułowicz, złożona na Wydziale Nauk Pedagogicznych Dolnośląskiej Szkoły Wyższej to kolejna, niezwykle udana próba pogłębienia wiedzy na temat spójności, elastyczności i komunikacji w systemie rodzin z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną.

Dysertacja ma charakter teoretyczno – empiryczny. W jej skład wchodzi: spis treści, wstęp, 7 rozdziałów, streszczenie, bibliografia (269), spis tabel (36), wykaz rysunków (4) i aneks, zawierający Kwestionariusz wywiadu rodzinnego i zestawienie ważniejszych danych statystycznych.. Liczy łącznie 179 stron tekstu.

Dokonując ogólnej oceny pracy należy stwierdzić, iż prezentuje ona samodzielny i oryginalny dorobek badawczy oraz wskazuje na bardzo dobrą umiejętność pracy naukowej, wnikliwość, skrupulatność, rzetelność i rozległą wiedzę merytoryczną mgr Teresy Segiet. Podczas analizy poszczególnych rozdziałów skupię się na opisanu treściowej i formalnej wartości pracy, z uwzględnieniem wskazań, pytań, uwag oraz propozycji nieznacznych zmian.

Treść i formalna struktura jest zgodna z wymaganiami stawianymi przyczynkowym pracom w pedagogice i odpowiednia do podjętego tematu. Opracowanie ma prawidłowy, logiczny i przejrzysty układ, typowy dla dysertacji doktorskich z dziedziny pedagogiki, z czytelnie wydzielonymi częściami, które są podporządkowane merytorycznym, badawczym i aplikacyjnym celom pracy.

W merytoryczną część pracy wprowadza **Wstęp**, w którym Autorka przedstawia problematykę oraz szczegółowo opisuje strukturę rozprawy. Autorka uzasadnia sensowność podjętych teoretycznych i empirycznych badań dotyczących sytuacji w rodzinach dzieci z niepełnosprawnością intelektualną oraz przedstawia problem główny pracy ujęty w postaci pytania, akcentując konieczność systemowego podejścia do rodziny. Autorka co prawda szczegółowo wyjaśnia dobór treści w poszczególnych rozdziałach, uzasadniając obranie

danego obszaru badań, jednakże brak uzasadnienia, dlatego np. w rozdziale trzecim zaprezentowane będą szczegółowo koncepcje teoretyczne radzenia sobie ze stresem. Wydaje się, że tego typu informacje uzasadniałyby mocniej zasadność treści zawartych w części teoretycznej.

Rozdział pierwszy Rodzina i jej funkcje – analiza teoretyczna (s. 11 - 31):

Autorka w sposób jasny i przejrzysty przedstawia wieloaspektowość pojęcia rodziny oraz przypisane jej funkcje. Następnie omawia systemowe pojęcie rodziny i wynikające z niego właściwości. Jest to zasadne, gdyż model Olsona jest osadzony na systemowej teorii rodziny, w której duże znaczenie mają relacje pomiędzy poszczególnymi członkami. Doktorantka następnie szczegółowo prezentuje strukturalny model rodziny. Uzasadnia to fakt, iż trudne sytuacje życiowe wymagają szczególnej adaptacji w granicach subsystemów: małżeńskiego, rodzicielskiego i rodzeństwa. Autorka cytuje Plocha (2011), który jasno wskazuje, że jeżeli rodzina nie umie okazać właściwego stopnia adaptacji, nie potrafi zmieniać swojej struktury adekwatnie do życiowych wyzwań to wzrasta znacząco prawdopodobieństwo wystąpienia dysfunkcyjnego zachowania. Ta część pracy jest napisana kompetentnie, daje podstawy do wnioskowania o szerokiej wiedzy i znacznej erudycji Autorki. W dalszej części rozdziału omówiony jest Model kołowy Davida Olsona i szczegółowo scharakteryzowane spójność, elastyczność, komunikacja i satysfakcja z życia rodzinnego oraz style wychowania w rodzinie.

Pisząc tą część pracy Autorka wykazała się odczytaniem i szerokimi horyzontami poznawczymi. dobrze zilustrowała wielość znaczeń i cech przypisywanych kluczowemu terminowi. Odnośnie tego rozdziału nie mam też uwag merytorycznych – jest on napisany kompetentnie, daje podstawy do wnioskowania o szerokiej wiedzy i znacznej erudycji Autorki.

W rozdziale drugim, zatytułowanym: Dziecko niepełnosprawne w rodzinie (s. 32 - 59)

Autorka dysertacji przedstawiła przeżycia emocjonalne rodziców dziecka z niepełnosprawnością intelektualną, badania dotyczące potrzeb rodziców dzieci z niepełnosprawnością oraz zmiany w funkcjonowaniu społecznym tych rodzin. Jako ciekawostkę należy potraktować cytowane wyniki badań porównawczych dzieci z autyzmem z Iranu i Kanady (Ahmadi (2011) oraz wyniki analiz z Francji, gdyż potrzeby rodzin dzieci z autyzmem nie są identyczne z potrzebami rodzin, w których jest dziecko z niepełnosprawnością intelektualną. Warto więc w tym rozdziale byłoby przytoczyć wyniki badań dotyczących populacji objętej badaniami.

Kolejna część tego rozdziału dotyczy zmian w funkcjonowaniu społecznym rodziny dziecka z niepełnosprawnością intelektualną oraz zawiera charakterystykę wymiarów funkcjonowania rodziny zgodnie z założeniami Kołowego Modelu Olsona. W ramach podsumowania tej części

pracy pragnę stwierdzić, że opracowanie tej części rozdziału to, moim zdaniem, mocniejszy punkt części teoretycznej – poprzez swoją niedyrektywną, refleksyjną i dyskursywną formę przynosi niezaprzeczalny wkład w poszerzanie pól badawczych we współczesnej debacie na temat wsparcia rodzin z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną.

Rozdział trzeci ma tytuł: Stres i radzenie sobie ze stresem rodziców dzieci z niepełnosprawnością intelektualną (s. 59 - 73). Autorka jasno i rzeczowo omówiła czynniki wpływające na stres doświadczany przez rodziców. Następnie na bazie aktualnej literatury omawia szczegółowo koncepcje Lazarusa, Antonovsky'ego, *resilience* i Hobfolla. Słabą stroną tej części jest małe odniesienie poszczególnych koncepcji do sytuacji rodziny z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną i brak badań realizowanych w rodzinach w oparciu o te koncepcje. Natomiast zakończenie rozdziału opisujące style radzenia sobie ze stresem w rodzinie dziecka z niepełnosprawnością intelektualną oceniam bardzo wysoko.

W ostatnim rozdziale: **Wsparcie społeczne jako sposób radzenia sobie w trudnej sytuacji** (s. 73 – 81) Autorka przedstawiła formy pomocy, z których może skorzystać rodzina z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną oraz znaczenie religii, jako strategii radzenia sobie z trudnymi sytuacjami w biegu całego życia dziecka. Warto byłoby w tym rozdziale wspomnieć szerzej o wsparciu udzielanym osobom z niepełnosprawnością intelektualną przez organizacje pozarządowe, projekty unijne i sektor pomocy społecznej. Ponieważ w części metodologicznej Autorka przedstawia statystyki opisowe ze względu na przynależność do stowarzyszeń szersze potraktowanie tej części pracy byłoby zasadne.

Przechodząc do oceny metodologicznych podstaw i empirycznej części pracy pozwolę sobie na ogólną refleksję wysoko oceniając wielozakresowość i wieloaspektowość programu badań, którego podjęła się Autorka. Taki program badań możliwy jest do zrealizowania przy spełnieniu co najmniej kilku warunków, wynikających z dyscyplinujących zasad paradygmatu ilościowego, który przyjęła Doktorantka – jasno zarysowanej teorii wyjściowej, właściwie postawionych pytań badawczych i zasadnie skonstruowanych hipotez, wyczerpująco zoperacjonalizowanych wskaźników, trafnie dobranych metod, technik i narzędzi badawczych oraz grupy badawczej. Moim zdaniem Autorka sprostała temu zadaniu, a w wyniku szeroko zakrojonych badań otrzymano bogaty materiał empirycznych danych o sytuacji w rodzinach dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w oparciu o Model Kołowy Olsona, właściwie opisany w części wynikowej.

W rozdziale piątym: Metodologiczne podstawy badań własnych (s. 82 - 95)

Autorka prezentuje i uzasadnia wybór problematyki badawczej i cel pracy. Zgadza się, iż badania mają charakter nowatorski, gdyż problem spójności i elastyczności rodzin dziecka z niepełnosprawnością intelektualną w odniesieniu do obojga rodziców jest rzadko rozpatrywany. Następnie Doktorantka przedstawia 1 problem główny i 8 szczegółowych pytań badawczych. W ich opisie Autorka wyróżnia się precyzją i kompetencją metodologiczną. Zarówno pytania badawcze, jak i hipotezy uznaję za dobrze postawione pod względem merytorycznym, unikające niejednoznaczności oraz zbędnych słów – oceniam je jako precyzyjne, zrozumiałe i czytelne.

Jako wartościowy poznawczo należy uznać bardzo skrupulatny i wnikliwy opis zmiennych i wskaźników, które dają doskonałą próbkę wielkości zakresu badań, których podjęła się Autorka. Zastosowane metody, a także techniki oceniam jako adekwatne i stosowne do przyjętych celów, problemów oraz hipotez badawczych. W wyczerpujący sposób została także opisana procedura badawcza, charakterystyka narzędzi oraz badanych grup, teren i organizacja badań. Kwestionariusze ankiety wypełniło 50 diad rodziców, których dzieci uczęszczały do 6 placówek oświatowych w województwie opolskim.

Rozdział metodologiczny poprawnie i dokładnie opisuje sekwencje postępowania badawczego, które ocenić należy jako prawidłowo zaplanowane i przeprowadzone.

Rozdział szósty: Funkcjonowanie rodziny z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną – wyniki badań własnych (s.96 - 130)

Na podkreślenie i docenienie zasługuje wielość i jakość pracy, którą Autorka włożyła w realizację swojego projektu badawczego, co daje świadectwo jej kompetencji badawczej. Poddanie syntetycznemu oglądowi takiej liczby danych wymagało sprawności i dojrzałości, jednak należy stwierdzić, iż Autorka sprostała temu zadaniu. Doktorantka w prezentowanej dysertacji przeprowadziła poprawną analizę średnich wartości zrównoważonej spójności i zrównoważonej elastyczności oraz komunikacji rodzinnej i zadowolenia z życia rodzinnego. Następnie Doktorantka analizuje zebrany materiał badawczy uwzględniając wykształcenie rodziców, miejsce zamieszkania, przynależność do stowarzyszeń, religijność rodziców, ich aktywność zawodową, sytuację materialną i stopień niepełnosprawności dziecka.

Mocną stroną tej części rozprawy jest osadzenie wyników badań własnych w strukturach wiedzy już ugruntowanej i opisanej w literaturze przedmiotu. Świadczy to nie tylko o umiejętności Doktorantki w zakresie dokonywania gruntownych analiz, ale także o wartości samych badań. Jedyne zastrzeżenie dotyczy uwzględnienia sytuacji stresowych w rodzinach. Rozdział III, w całości poświęcony stresowi i sposobom radzenia sobie z nim, sugerował, że i

ten aspekt badań będzie w części metodologicznej szeroko przedstawiony. Tak się jednak nie stało.

Rozdział VII to Dyskusja wyników badań (s. 131 – 139). Przedstawione w tym rozdziale podsumowanie wyników badań w oparciu o hipotezy badawcze jest dowodem umiejętności interpretacyjnych – tak znacznego ilościowo zbioru danych, który pozwala wnioskować o dużej dojrzałości i wnikliwości przemyśleń Doktorantki. Pewien niedosyt można jednak odczuć przy lekturze wniosków wynikających z próby uogólnienia i interpretacji tak dużej liczby danych. Nie rozumiem dlaczego w rozdziale zawierającym dyskusję wyników Autorka zawarła opis metody sondażu diagnostycznego – powinien on być załączony w rozdziale metodologicznym pracy (s.88). Mimo tych uwag, stwierdzam, iż z zaprezentowanych analiz wyłania się dobrze udokumentowany, wartościowy z punktu widzenia pedagogiki obraz sytuacji w rodzinach dzieci z niepełnosprawnością intelektualną

Nie budzi zastrzeżeń warstwa językowa pracy, charakteryzuje ją poprawność terminologiczna oraz stylistyczna i dobry stopień komunikatywności.

Praca stanowi zamkniętą całość, ukazującą poprawność warsztatową i merytoryczną Autorki, układ jest logiczny i komplementarny, przy czym – przygotowując np. pracę do druku – warto po dołączyć na końcu każdego rozdziału w części teoretycznej – konkluzje, a w części empirycznej – wnioski, aby Czytelnik mógł w sposób syntetyczny zapoznać się z najważniejszymi założeniami i wynikami przyjętymi w pracy wraz z ich interpretacją.

Reasumując, uważam, że podjęty temat jest interesujący i stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, praca jest napisana kompetentnie, wskazuje na wiedzę teoretyczną Doktorantki oraz daje świadectwo umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Sądzę także, iż jest to praca wzbogacająca dorobek naukowy z dziedziny pedagogiki specjalnej. Biorąc pod uwagę całość przedstawionej do recenzji pracy mgr Teresy Segiet *Sytuacja w rodzinach dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w świetle „modelu kołowego” Dawida Olsona* stwierdzam, że spełnia ona warunki stawiane rozprawom doktorskim w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* z dnia 14 marca 2003 r. (Dz.U. Nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami).

Oceniając merytoryczną i badawczą jakość przedstawionej dysertacji uznaję, że spełniła kryteria stawiane pracom doktorskim i pozytywnie rekomenduję ją do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dorota Wolke